

Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації

Гладинець Н.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Мукачівського державного університету

Хланта С.П.

магістр
Мукачівського державного університету

Статтю присвячено актуальним проблемам управління кредитним ризиком комерційних банків. Досліджено теоретичні аспекти сутності кредитного ризику. Висвітлено погляди провідних науковців щодо визначення поняття «кредитний ризик». Окреслено причини, які зумовлюють виникнення кредитного ризику. Обґрунтовано прийоми та заходи захисту від кредитного ризику, які дають змогу мінімізувати можливі втрати комерційних банків.

Ключові слова: банківський ризик, кредитний ризик, методи мінімізації кредитного ризику, страхування, лімітування, диверсифікація, розподіл ризику, створення резервів.

Гладинець Н.Ю., Хланта С.П. КРЕДИТНЫЙ РИСК КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ И МЕТОДЫ ЕГО МИНИМИЗАЦИИ

Статья посвящена актуальным проблемам управления кредитным риском коммерческих банков. Исследованы теоретические аспекты сущности кредитного риска. Отражены взгляды ведущих ученых относительно определения понятия «кредитный риск». Очерчены причины, которые предопределяют возникновение кредитного риска. Обоснованы приемы и мероприятия по защите от кредитного риска, которые позволяют минимизировать возможные потери коммерческих банков.

Ключевые слова: банковский риск, кредитный риск, методы минимизации кредитного риска, страхование, лимитация, диверсификация, распределение риска, создание резервов.

Hladynets N.Yu., Khlanta S.P. CREDIT RISK OF COMMERCIAL BANKS AND METHODS OF HIS MINIMIZATION

The article is sanctified to the issues of the day of management the credit risk of commercial banks. The theoretical aspects of essence of credit risk are investigational. The looks of leading scientists are reflected in relation to determination of concept «credit risk». Reasons that predetermine the origin of credit risk are outlined. Taking and measures of defence is reasonable over a credit risk, which allows minimizing the possible losses of commercial banks.

Keywords: bank risk, credit risk, methods of minimization of credit risk, insurance, limiting, diversification, distribution of risk, accumulation of reserves.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кредитні ризики є основними ризиками, що виникають у процесі операційної діяльності банківських установ, поява яких спричинена допущеними помилками під час оцінки кредитоспроможності позичальника, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, а також недосконалістю кредитного контролю в банках.

Мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим утратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кредитних ризиків присвячено наукові праці А.М. Мороза, С. Козьменка,

І.о. Бланка, В.М. Голуба, О.В. Дзюблюка, О.С. Полетаєва, А.М. Герасимовича, Г.Т. Карчевої, Р.І. Тиркало, Т. Васильєвої, С.В. Мочерного, І.М. Парасій-Вергуненко, А.А. Пересади, О.В. Пернарівського, О.В. Васюренко та ін. Серед відомих західних авторів особливо значимі праці Л. Гітмана, Б. Едварда, Г. Марковіца, Дж. Сінкі, У. Шарпа, П. Самуельсона та ін. Незважаючи на численний науковий доробок, природа виникнення банківських ризиків у цілому та кредитного ризику зокрема є надзвичайно багатогранною та потребує подальших розвідок, спрямованих на мінімізацію негативного впливу кредитних ризиків на ефективність банківського бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування суті

кредитного ризику, дослідження причин його виникнення та окреслення шляхів мінімізації кредитних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нестійке фінансово-економічне середовище, що викликає коливання на фінансових ринках та ринках банківських послуг, зниження платоспроможності позичальників, помилки у правових аспектах діяльності банків, неправильно сформовані стратегії банків – це постійні загрози нормальному функціонуванню банківських установ, що зумовлюють поступову втрату ними своєї фінансової стійкості.

У банківській справі присутність ризику є цілком нормальним явищем. Щоб отримати суттєвий прибуток, необхідно йти на обґрунтований ризик. Оскільки найдохіднішою статтею банківського бізнесу й вагомою часткою активів банку є надання кредитів, то від кредитних ризиків банківські установи потерпають чи не найбільше. У погоні за прибутком комерційні банки змушені ризикувати, співпрацюючи з клієнтами, щодо яких є сумніви у їх надійності та платоспроможності.

Кредитний ризик є об'єктом дослідження багатьох науковців, кожен з яких трактує поняття «кредитний ризик» по-різному (табл. 1).

Як бачимо, існують різноманітні підходи до визначення поняття «кредитний ризик»: окремі дослідники трактують категорію «кредитний ризик» як загрозу несплати позичальником основного боргу і процентів, інші – пов'язують ризик із прибутком, який отримує банк.

Кредитний ризик, який прийнято розглядати в науковій літературі як ризик недоотримання банком можливих вигод від основної діяльності внаслідок неналежного, несвоєчасного та неповного виконання контрагентами, позичальниками, клієнтами своїх зобов'язань перед банком, є доволі специфічним явищем. Це зумовлено тим, що, з одного боку, він є суто зовнішнім, оскільки зниження платоспроможності позичальників є результатом зовнішнього впливу економічного середовища, тому банк не може цього змінити, з іншого – виникає ситуація, в якій вплив усіх зовнішніх ризиків на фінансову стійкість банку відбувається через його клієнтську базу, що, по своїй суті, є внутрішнім джерелом впливу.

Для захисту своїх інтересів, зменшення рівнів кредитних ризиків у процесі активної діяльності комерційний банк керується як нормативними положеннями, показниками

Таблиця 1

Систематизована інформація для визначення сутності поняття «кредитний ризик»

Автори	Трактування
В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко [1, с. 29]	Сукупність імовірних небажаних подій під час здійснення фінансових угод, суть яких полягає у тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними засобами захисту
А.М. Бандурка, В.В. Глущенко [2, с. 240]	Ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням позичальником основного боргу і відсотків за ним
О.М. Петрук [3, с. 282]	Можливість того, що в певний момент часу вартість кредитної частини банківського портфеля активів зменшиться у зв'язку з неповерненням, неповним або несвоєчасним поверненням кредитів, наданих банком
І. Демчик [4, с. 5]	Потенційна можливість втрати сум основного боргу та відсотків по ньому, що виникає в результаті порушення цілісності руху звужуваної вартості під впливом різноманітних ризикоутворюючих факторів (неповернення кредиту у зв'язку зі злиттям або поглинанням, банкрутством, шахрайством та ін.)
В.О. Здражевский [5, с. 11–12]	Можливе падіння прибутку банку і навіть утрата частини акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника гасити й обслуговувати борг
О.П. Просович, К.В. Процак [6, с. 197]	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
О.А. Криклій, Н.Г. Маслак [7, с. 7]	Ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників

Джерело: узагальнено за [1–7]

ризик, встановленими інструктивними документами, так і власними критеріями оцінки ймовірних ризиків, методами та заходами щодо їх зниження, які відображаються у кредитній політиці банків.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що методи та інструменти управління кредитними ризиками пройшли довготривалий процес розвитку – від оцінки кредитного ризику за номінальною вартістю кредиту до розроблення та застосування рейтингової оцінки кредитоспроможності позичальника [8].

Також еволюціонував і сам процес оцінки кредитного ризику. Зокрема, відбувся перехід від використання простих підходів до більш складних, як то: номінальної вартості; зваженої за ризиками суми активів; зовнішніх/внутрішніх кредитних рейтингів; величини ймовірних утрат, розрахованої за допомогою внутрішньої моделі оцінки кредитного ризику для кредитного портфеля [9].

Для розвитку методів оцінки кредитного ризику було здійснено:

– дерегулювання фінансового сектору, тобто значне скорочення втручання держави в діяльність банків; відміна багатьох обмежень, що існували раніше, відкрило можли-

вості для успішного просування банками на ринки нових видів фінансових послуг;

– розширення обсягів банківського кредитування та зростання кількості позичальників;

– збільшення втрат унаслідок настання ризиків за позабалансовими операціями банків, особливо за операціями з похідними фінансовими інструментами;

– розширення спектру операцій, які пов'язані із сек'юритизацією активів, що підштовхнуло банки до розроблення ефективніших інструментів оцінки кредитних ризиків;

– поява нових складних моделей оцінки кредитного ризику, які дали змогу моделювати вплив численних факторів на дефолт позичальників, а також визначати кореляційні зв'язки між ними [10].

Іншим досить важливим питанням під час розгляду кредитного ризику є дослідження причин його виникнення (рис. 1).

Нажаль, здебільшого раптова одностороння зміна умов кредитного договору не визнається українськими банками причиною виникнення кредитного ризику, оскільки прийнято вважати, що перегляд кредитних угод передбачається в самих договорах та фактично є частиною банківського бізнесу. Проте з упевненістю можна

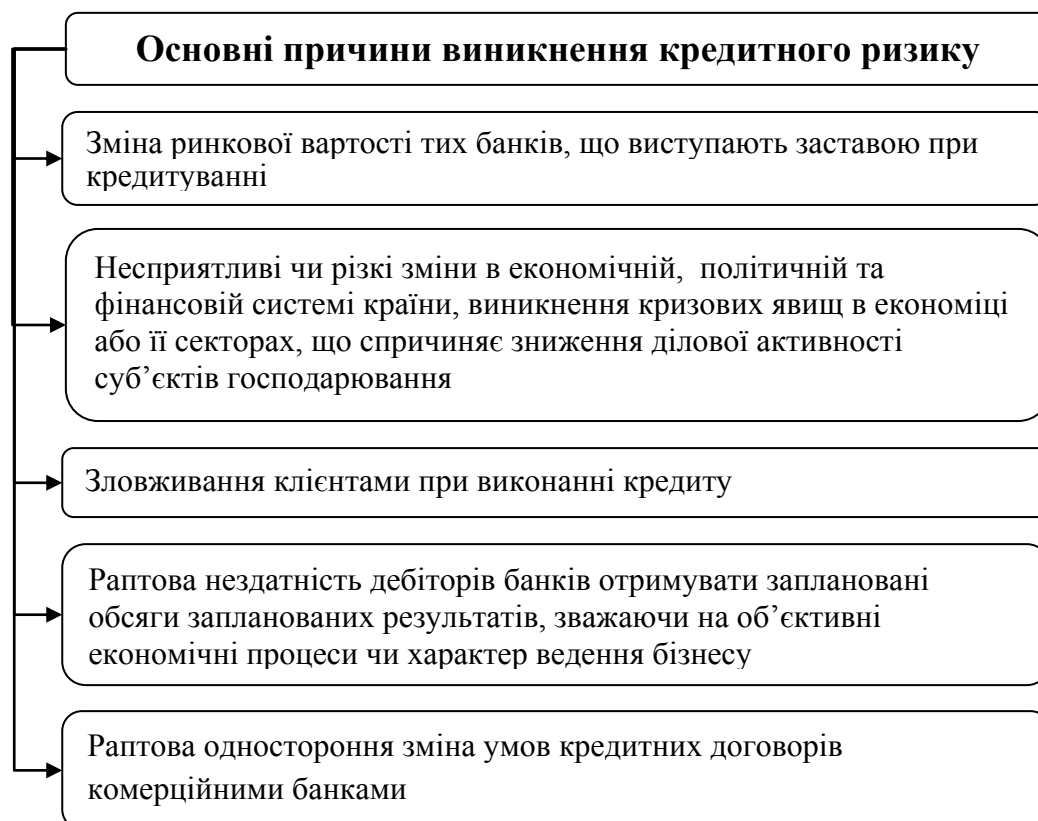

Рис. 1. Основні причини виникнення кредитного ризику

Джерело: узагальнено за [10]

стверджувати, що саме ця причина несе в собі найбільшу загрозу втрати фінансової стійкості українськими банками, про що опосередковано свідчило поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи.

Вплив основних факторів несприятливого зовнішньоекономічного середовища спровокував виникнення нестабільності майже в усіх секторах економіки країни, причому банки намагалися мінімізувати власні втрати та недоотримані вигоди за рахунок власних клієнтів, що вже постраждали від впливу кризових явищ. У результаті цього вплив на суб'єкти господарювання виявився двостороннім: з одного боку, вони зазнали втрат, що стали результатом їхньої основної діяльності, з іншого – зміна умов кредитних договорів призвела до того, що населення та підприємства повинні були відшкодувати банкам їхні втрати. Це, своєю чергою, призвело до масового невдоволення політикою українських комерційних банків і спричинило нарощування обсягів проблемної заборгованості. Сьогодні ситуація ще більше погіршилася. Хоча НБУ і проводить досить жорстку монетарну політику, проте до повної стабілізації банківського сектору та відновлення кредитування ще доволі далеко.

Для зниження кредитних ризиків комерційні банки використовують різноманітні прийоми та заходи захисту від кредитного ризику, а саме: диверсифікацію, лімітування, страхування, розподіл ризиків тощо (рис. 2).

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого

кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (величина капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розрізняють три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну.

Велике значення для забезпечення кредиту мають передбачені законодавством або договором види його забезпечення: порука, гарантія, неустойка (штраф, пеня), застава. Види забезпечення кредиту (способи забезпечення виконання кредитних зобов'язань) – це спеціальні засоби, що не мають загального значення і призначаються за домовленістю сторін або за вказівкою закону. Самостійне існування способів забезпечення виконання зобов'язань неможливе. Якщо недійсне саме кредитне зобов'язання, то недійсним є й спосіб його забезпечення.

Страховання – це ефективна система щодо зменшення впливу кредитних ризиків, що передбачає такі варіанти: самостраховання, яке активно впроваджувалося через формування та використання резервів по кредитних операціях та страхування, за яким страхувальник шляхом сплати премії забезпечує собі або третій особі, в разі настання події, обумовленої договором, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності.

Лімітування як метод зниження кредитного ризику широко застосовується у практиці як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні банківської системи у цілому. Він полягає у встановленні максимально допустимих роз-

Рис. 2. Прийоми та заходи захисту від кредитного ризику

мірів наданих позичок, що дає змогу обмежити ризик.

Дієвим заходом захисту від кредитного ризику є аналіз кредитоспроможності позичальників, який дає змогу вчасно реагувати на зміни фінансового стану клієнта та приймати рішення щодо доцільності видачі кредитів. Метою аналізу кредитоспроможності є оцінка результатів фінансової діяльності позичальника, на підставі якої банк приймає рішення щодо можливості надання кредиту або припинення кредитних відносин із даним клієнтом. Кредитоспроможність позичальника – це його здатність повністю і своєчасно розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Комерційний банк повинен щоквартально проводити оцінку фінансового стану позичальника. Сам факт визначення кредитоспроможності та фінансового стану клієнта має стимулювати підприємство-позичальника підвищувати ефективність своєї фінансово-господарської діяльності.

Варто зазначити, що одним із найефективніших методів протидії можливому впливу кредитних ризиків є створення резервів під проблемну заборгованість. Однак цей метод є доволі непопулярним, оскільки фінансові ресурси, що можуть бути використані банками для нарощування обсягів активних операцій, перебувають у вигляді резервів і, відповідно, не приносять прибутку.

Створення резерву для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями комерційних банків як метод управління кредитним ризиком полягає в акумуляції частини

коштів, які надалі використовуються для компенсації неповернених кредитів. З одного боку, резерв під кредитні ризики служить захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а з іншого – резерви підвищують надійність і стабільність банківської системи у цілому.

Отже, слід зазначити, що для вирішення проблеми управління кредитним ризиком необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників банку з аналізу та мінімізації можливих витрат, пов'язаних із кредитною діяльністю, відмова банків від швидких кредитів, застосування більш прозорих й ефективних методик перевірки платоспроможності та кредитоспроможності позичальників. Також необхідно переймати досвід закордонних банків щодо управління кредитними ризиками.

Висновки з цього дослідження. Кредитні ризики несуть у собі найбільшу небезпеку для комерційних банків у контексті забезпечення та збереження їх фінансової стійкості, тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління, а отже, попередження кредитних ризиків має стати пріоритетним напрямом розвитку банківської системи України.

Крім того, потрібно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні. Зокрема, необхідні подальші дослідження щодо застосування комплексних систем кредитного ризик-менеджменту, які є життєво важливим елементом управління комерційними банками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кредитний ризик комерційного банку : [навч. посіб.] / За ред. В.В. Вітлінського. – К. : Знання, КОО, 2000. – 251 с.
2. Бандурка А.М. Деньги и кредит : [учеб. пособ.] / А.М. Бандурка, В.В. Глуценко – Харьков : Ун-т внутр. дел, 2004. – 480 с.
3. Петрук О.М. Банківська справа : [навч. посіб.] / О.М. Петрук. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
4. Здражевский В.О. Минимизация рисков: основные принципы построения эффективной системы управления финансовой мощности в банке / В.О. Здражевский // Аналитический банковский журнал. – 2002. – № 4(83). – С. 11–21.
5. Демчик І. Управління кредитним ризиком / І. Демчик // Банківський менеджмент. – 2008. – № 8. – С. 5.
6. Просович О.П. Управління ризиками банку / О.П. Просович, К.В. Процак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 684: Проблеми економіки та управління. – С. 194–200.
7. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : УАБС НБУ, 2008. – 86 с.
8. Берегова Г. Методи аналізу кредитного ризику та побудови моделі оцінки кредитоспроможності позичальника / Г. Берегова, Л. Лабецька // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 113–122.
9. Кузнєцов І.О. Кредитний ризик: суть, виникнення та методи усунення / І.О. Кузнєцов // Інноваційна економіка. – 2008. – № 1. – С. 85–86.
10. Штефан Л.Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України / Л.Б. Штефан // Ефективна економіка. – 2015. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904>.